

HET STENEN HUIS

420 na Christus, Tiel

INTRODUCTIE

Lesduur: 60 minuten

Leerdoelen

- Leerlingen kunnen beschrijven hoe de Limes functioneerde als ontmoetingsplaats voor verschillende culturen en volkeren, waardoor migratie en culturele uitwisseling plaatsvond.
- Leerlingen begrijpen dat archeologie de studie is van oude culturen door middel van het onderzoeken van overblijfselen die in de grond worden gevonden.

Benodigheden

- Het boek *Stromend door de tijd*
- Geprinte werkbladen
- Scharen
- Lijm
- Potloden/stiften
- Digiboard-presentatie *Het stenen huis*

Start

- Lees het verhaal *Het stenen huis* voor.
- Bespreek na het lezen het verhaal klassikaal. Waarom was het stenen huis zo bijzonder in die tijd? Hoe verschilde het leven van Milus' familie van dat van Wina's familie? Waarom wilde Wina zo graag met Milus op reis? Waarom dacht Wina dat de munten die ze vond belangrijk waren voor Milus? Hoe zou jij je voelen als je, net als Wina, iets bijzonders had ontdekt? Hoe verschilt het leven in dit verhaal van ons leven nu? Welke dingen zijn anders? Als jij in de tijd van het verhaal had geleefd, wat zou je dan het liefst willen doen: op de boerderij werken of op reis gaan zoals Milus?

Introductie

- Vertel na het bespreken van het verhaal over de Limes, de Romeinen en de culturele uitwisseling via de Limes. Gebruik hierbij de bijbehorende digiboard-presentatie.

Iets meer dan 2000 jaar geleden werd het gebied dat wij nu Nederland noemen deel van het enorme Romeinse Rijk, dat zich uitstreekte van Engeland tot aan Syrië. De Germanen die in het gebied woonden wat wij kennen als Nederland, gebruikten voor de komst van de Romeinen geen alfabet. De Romeinen introduceerden onze huidige letters en de Latijnse taal in dit gebied. We spreken vanaf dan ook niet meer van de prehistorie in Nederland. We zijn aangekomen in de Romeinse tijd!

Grens van het Romeinse Rijk: limes

Het huidige Nederland lag op een belangrijke plaats in het Romeinse Rijk. De Rijn, die midden in ons land stroomt, gebruikten de Romeinen als grens en

die noemden ze 'limes'. Om die grens te bewaken, bouwden ze allerlei forten en wachttorens. Dit was nodig omdat de mensen die boven de rivier woonden zo nu en dan plundertochten begonnen.

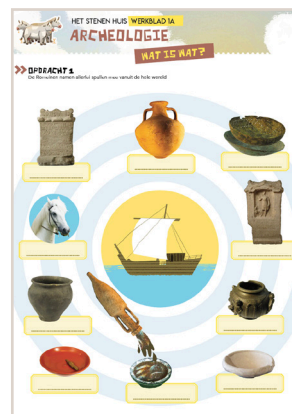
Romeinse cultuur

Tegelijk was deze grens ook een plek waar Romeinen en lokale stammen elkaar ontmoetten. Hierdoor ontstond een uitwisseling van spullen, ideeën (en geloven) en rituelen. Langs de limes kwamen handelsposten waar wijn, olijfolie en aardewerk ons land binnenkwamen. De Romeinen exporteerden bijvoorbeeld huiden, barnsteen en mensen naar het Romeinse Rijk.

Vervoer & materialen

De Romeinen maakten graag gebruik van alles wat deze omgeving te bieden had. Zo bouwden ze villa's, waar ze grote hoeveelheden graan omheen verbouwden. Daarnaast legden ze wegen en kanalen aan tussen de forten, wat handig was voor de soldaten om heen en weer te reizen. Ook de handel ging hierdoor makkelijker.

Door overblijfselen en gevonden spullen in de grond te onderzoeken, hebben we veel kennis over deze tijd.

OPDRACHT 1

Vind de namen van de objecten

- Deel de 2 werkbladen bij opdracht 1 uit.
- Laat de leerlingen in duo's of groepjes uitzoeken wat er te zien is op de plaatjes rondom de boot (werkblad 1A). Op werkblad 1B staan alle mogelijkheden weergegeven.
- De leerlingen schrijven bij elk plaatje wat ze denken dat het is.
- Bespreek hierna de juiste antwoorden.

INTRODUCTIE

Toelichting opdracht 1

Altaar van Hurstrge

Amfoor

Garum

Altaar van Iseneucaega

Balsamarium

Wrijfschaal

Wijnzeef

Luxe aardewerk

Frissi aardewerk

Paarden van de Bataven

OPDRACHT 2 Schrijf een elfje

- Deel het Werkblad Opdracht 2 uit. Hierop maken leerlingen een elfje. In deze opdracht verwerken ze de opgedane kennis.
- Leg met behulp van het werkblad uit hoe je een elfje maakt. Maak er eventueel eerst een samen met de klas.
- Laat leerlingen (in ieder geval) drie elfjes maken.
- Laat leerlingen hun elfje voorlezen in groepjes of aan de klas.

ARCHEOLOGIE

WAT IS WAT?

OPDRACHT 1

De Romeinen namen allerlei spullen mee van over de hele wereld

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

WAT IS WAT?

OPDRACHT 1

Lees de kaartjes en schrijf de goede namen bij de objecten op werkblad 1A.

WIJNZEEF

De Romeinen voegden kruiden en water toe aan hun wijn. Na een tijdje haalden ze het door deze zeef. Zo bleven de kruiden achterin de zeef en hadden ze een schoon, nieuw drankje.

Herkomst: wijn komt uit Frankrijk en Italië. Tin en lood komen uit Boedapest.

ALTAAR VAN ISENEUCAEG

Altaar voor Iseneucaega (lokale godin), gevonden in Zennewijnen. De hond en pijlenkoker verwijst naar een jachtgodin Diane. Een mooi voorbeeld van een lokale godheid die met een klassiek-Romeins altaar werd vereerd.

AMFOOR

Amforen werden gebruikt om van alles in te vervoeren. Vaak zat er wijn of olijfolie in.

Herkomst: wijn komt origineel uit Frankrijk en Italië. Olijfolie komt origineel uit Turkije en Egypte

GARUM

Dit is de beruchte gefermenteerde vissaus. Dé onmisbare smaakmaker in de Romeinse keuken.

Herkomst: origineel komt het uit Zuid-Frankrijk, Spanje, Marokko en Egypte.

LUXE AARDEWERK

Dit luxe aardewerk (Terra Sigillata) werd gemaakt met een pottenbakkerswiel. Hierdoor is het mooi rond. Kenmerken is de rode kleur en het glanzende oppervlak.

Herkomst: Frankrijk en Italië.

BALSAMARIUM

Hier werd olie, zeep of parfum in bewaard. Het is heel slijk versierd met Romeinse halfgoden. Het is een echt luxe artikel voor de rijke Romeinse huishoudens in Italië.

WRIJFSCHALEN

Wrijfschalen, met ruwe binnenkant, dienden voor het malen van kruiden voor sauzen en gerechten. Deze objecten illustreren hoe Romeinse invloeden de lokale eetcultuur verrijkten

BATAAFSE PAARDEN

De Germaanse paarden die de Bataven bereiden waren klein, taai en getraind voor de strijd. Later, toen de Bataven in het rivierengebied waren gevestigd, ging ze een groter ras fokken. Zoals die van de Romeinen.

FRISSI AARDEWERK

Deze eenvoudige pot is opgebouwd uit kleine rolletjes klei. Ze worden op elkaar gestapeld in de vorm van de pot, glad gestreken en gebakken. Heel anders dan de Romeinen met hun pottenbakkerswiel dus.

Herkomst: Lippe-regio Duitsland.

ALTAAR VAN HURSTRGE

Dit natuurstenen altaar komt uit het Rijnland/Duitsland. Het is gewijd aan een godin met een Germaans klinkende naam: Hurstrge. Het is echter door een Romeins raadslid hier geplaatst.

ARCHEOLOGIE

SCHRIJF EEN ELFJE

OPDRACHT 2

Je gaat drie elfjes maken.

Dat werkt zo:

1. Je kiest **een begrip** dat op dit werkblad staat. Denk even na over wat dit begrip betekent.
2. Wat zijn belangrijke woorden die erbij horen?
3. Nu ga je dit begrip beschrijven in 11 woorden:

Op regel 1 zet je 1 woord

Op regel 2: 2 woorden

Op regel 3: 3 woorden

Op regel 4: 4 woorden

Op regel 5: 1 woord

VOORBEELD 1

Regel 1: archeologie

Regel 2: iets opgraven

Regel 3: van lang geleden

Regel 4: en dat dan bestuderen

Regel 5: kennis

VOORBEELD 2

Limes

Torens waken

Aan de rivier

Wachtend op de vijand

Grens

Schatten

Romeinen

Limes

Milus

Wina

Opgraving

ELFJE 1

Schrijf je woord op regel 1

.....

.....

.....

.....

.....

ELFJE 2

Zet je woord op regel 5

.....

.....

.....

.....

.....

Scherven

Munten

Archeologie

Oudheid

ELFJE 3

Gebruik je woord waar je wilt

.....

.....

.....

.....

.....

Reizen

Graf

Bodem

Vondst

